

Taiteen prosenttiperiaatteen jatkaminen ja prosenttirahakäytäntöjen ajantasaistaminen

**Työryhmän raportti
14.10.2021**

Helsinki

Sisällys

1. Tiivistelmä.....	3
2. Työryhmän asettaminen ja tehtävänanto.....	3
3. Taiteen prosenttiperiaatteen jatkaminen.....	4
3.1 Taiteen prosenttiperiaatteen määritelmä ja nykytilanne Suomessa.....	4
3.2. Helsingin päätökset taiteen prosenttiperiaatteesta 1991 ja 2011.....	5
3.3. Taiteen prosenttiperiaate ja julkinen taide Helsingin kaupunkistrategiassa ja ohjelmissa 2021.....	6
3.4. Helsingin kaupungin taidekokoelman muut julkisen taiteen hankintatavat....	8
4. Helsingin prosenttirahakäytännöt 2012-2021.....	8
5. Työryhmän ehdotus prosenttirahakäytäntöjen ajantasaistamisesta.....	11
5.1. Tavoitteet.....	11
5.2. Työnjako ja prosessit.....	12
5.3. Prosenttirahakäytäntöjen soveltaminen rakennushankkeissa.....	13
5.4. Taideteosten ylläpito- ja korjausvastuut.....	15

1. Tiivistelmä

Kansliapäällikkö asetti 28.6.2021 työryhmän valmistelemaan päätösesitystä taiteen prosenttiperiaatteen jatkamisesta ja prosenttirahakäytäntöjen ajantasaistamisesta. Edellisen, kaupunginhallituksen päätöksen (12.12.2011 § 1134) voimassaolo päättyi 1.12.2021. Tässä raportissa työryhmä taustoittaa ja perustelee ehdotusta taiteen prosenttiperiaatteen jatkamisesta. Raportti selvittää, miten taiteen prosenttiperiaate toteuttaa osaltaan Helsingin kaupunkistrategiaa 2021–2025 ja muita kaupungin ohjelmien tavoitteita (luku 3). Raportti kuvaa Helsingin toimialoilla vuosina 2012–2021 sovelletut prosenttirahaperiaatteeseen liittyvät käytännöt ja työnjaot (luku 4) sekä ehdottaa, miten niitä jatkossa toteutetaan (luku 5).

2. Työryhmän asettaminen ja tehtävänanto

Kansliapäällikkö asetti (28.6.2021 § 155) työryhmän valmistelemaan päätösesitystä taiteen prosenttiperiaatteen jatkamisesta ja prosenttirahakäytäntöjen ajantasaistamisesta. Edellisen asiaa koskevan kaupunginhallituksen päätöksen (12.12.2011 § 1134) voimassaolo päättyi 1.12.2021. Työryhmän valmistelutyön määräaika oli 15.10.2021.

Työryhmän jäseniä olivat:

- Taru Tappola (puheenjohtaja), julkisen taiteen päällikkö, HAM Helsingin taidemuseo, Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
- Klas Fontell (varapuheenjohtaja), julkisen taiteen arkkitehti, HAM Helsingin taidemuseo, Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
- Hannu Asikainen, projektinjohtaja, aluerakentaminen, Kaupunginkanslia
- Tuomas Hakala, yksikön päällikkö, asemakaavoitus, maankäyttö ja kaupunkirakenne, Kaupunkiympäristön toimiala
- Sakari Heikkinen, yksikön päällikkö, rakennukset ja yleiset alueet, Kaupunkiympäristön toimiala
- Pia Rantanen, suunnitteluvastaava, kaupunkitila- ja maisemasuunnittelu, maankäyttö ja kaupunkirakenne, Kaupunkiympäristön toimiala
- Ritva Tanner, projektinjohtaja, aluerakentaminen, Kaupunginkanslia

Työryhmä kuuli valmistelussaan seuraavia kaupungin toimialoja, muita asiantuntijoita ja keskeisiä sidosryhmiä:

- Hanna Harris, designjohtaja, Kaupunkiympäristön toimiala
- Sari Hildén, tilapäällikkö, rakennukset ja yleiset alueet, Kaupunkiympäristön toimiala
- Tommi Laitio, toimialajohtaja, Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
- Jussi Luomanen, kaupunkitila- ja maisemasuunnittelupäällikkö, kaupunkitila- ja maisemasuunnittelu, maankäyttö ja kaupunkirakenne, Kaupunkiympäristön toimiala
- Atte Malmström, konserniohjauksen päällikkö, talous- ja suunnittelukeskus, Kaupunginkanslia
- Rikhard Manninen, maankäyttöjohtaja, maankäyttö ja kaupunkirakenne, Kaupunkiympäristön toimiala
- Mari Männistö, kulttuurijohtaja, Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
- Outi Sääntti, aluerakentamispäällikkö, talous- ja suunnittelukeskus, Kaupunginkanslia
- Henri Terho, erityisasiantuntija, Taiteen edistämiskeskus.

3. Taiteen prosentti-periaatteen jatkaminen

3.1. Taiteen prosenttiperiaatteen määritelmä ja nykytilanne Suomessa

Taiteen prosenttiperiaate on kansainvälinen käytäntö. Sillä tarkoitetaan periaatepäätöstä, jossa julkisen rakennushankkeen määrärahasta varataan osuus taiteelle. Summa on keskimäärin noin yksi prosentti rakennuskustannuksista. Periaatteen toteuttamiseksi on olemassa erilaisia rahoitusmalleja. Tällä tavoin kustannettavat taideteokset sijoitetaan yleensä pysyväisluontoisesti julkisiin rakennuksiin, niiden tonteille tai yleisille alueille julkisena taiteena.

Prosenttiperiaatetta sovellettiin ensimmäisen kerran Yhdysvalloissa 1930-luvulla. Viime vuosisadan aikana ja erityisesti 2000-luvulla taiteen prosenttiperiaate on vakiintunut laajalti koko Suomessa. Se on myös sisällynyt Suomen hallitusohjelmiin vuosina 2011–2023. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama prosenttiperiaatteen ohjausryhmä julkaisi suosituksensa prosenttiperiaatteen edistämiseksi vuonna 2017. OKM ja Taiteen edistämiskeskus sekä monet rakennus-, muotoilu- ja taidealan järjestöt tukevat taiteen prosenttiperiaatteen toteutumista mm. neuvonnan, tutkimusten ja

tietopankkien avulla. Julkisen taiteen kysynnän ja määrän kasvun myötä sen tuottamiseen ja tilaamiseen liittyvät prosessit ovat ammattimaistuneet. Julkisen taiteen asiantuntijoille on järjestetty korkeakoulutasoista erikoistumiskoulutusta vuodesta 2019 lähtien. Julkisen taiteen volyymin kasvun myötä HAM Helsingin taidemuseon perustettiin julkisen taiteen yksikkö kaupungin organisaatiouudistuksen (2017) yhteydessä.

Prosenttiperiaatepäätöksellä kaupungit ja muut julkisyhteisöt osoittavat sitoutuvansa taiteen ja laadukkaan rakennetun ympäristön edistämiseen. Merkittävin osa julkisesta taiteesta tuotetaan Suomessa nykyään taiteen prosenttiperiaatteen avulla. Kaikki Suomen 20 suurinta kaupunkia soveltavat periaatetta, ja 77 kuntaa on tehnyt sitä koskevan periaatepäätöksen. Helsinki teki päätöksen taiteen prosenttiperiaatteen noudattamisesta rakennushankkeissaan vuonna 1991 ja päivitti päätöksen 2011. Helsinki on Suomen suurin taiteen prosenttiperiaatteen toteuttaja.

Julkisella taiteella on taiteena itseisarvo. Sen avulla voidaan kuitenkin myös edistää monia kaupungille tärkeitä tavoitteita. Julkinen taide kohentaa kaupunkikuvaa, lisää asumisen viihtyisyyttä sekä asuinalueiden arvostusta. Se edistää kaupungin vetovoimaisuutta sekä vahvistaa paikallisidentiteettiä, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia. Julkisen taiteen tilauksilla on merkittävä taiteilijoita työllistävä vaikutus.

Julkinen taide on kaikille maksutonta ja siten saavutettavaa taustasta ja asemasta riippumatta. *Prosentti taiteelle* -hankkeen vuonna 2014 ja Suomen taiteilijaseuran 2016 tekemien kyselytutkimusten mukaan taiteen kohtaaminen arkiympäristössä on asukkaille tärkeää, ja sen koetaan parantavan ympäristön arvoa, viihtyisyyttä ja turvallisuutta.

Julkkiset taideteokset ovat perinteisesti olleet pysyväisluonteisia, mutta yhä useammin ne saavat myös väliaikaisia, tapahtumaluonteisia tai yhteisöllisiä muotoja. Helsingin Kalasatama on ollut edelläkävijä taiteen prosenttiperiaatteen ulottamisessa kulttuuriprojekteihin. Kulttuuriprojekteja on sittemmin toteutettu osana taiteen prosenttiperiaatetta mm. Sipoon Nikkilässä ja Jyväskylän Kankaan alueella.

3.2. Helsingin päätökset taiteen prosenttiperiaatteesta 1991 ja 2011

Helsingin kaupunginhallitus teki ensimmäisen taiteen prosenttiperiaatetta koskevan päätöksen vuonna 1991 (10.6.1991 § 1236). Siinä kehoitettiin silloista Rakennusvirastoa (nyk. Kaupunkiympäristön toimiala) varaamaan julkisten rakennushankkeiden (rakennusten, torien, puistojen ja katuaukioiden) rakennuskustannuksista 1 % taiteen hankintaan. Taidehankesuunnitelmat tuli valmistella yhteistyössä kaupungin taidemuseon (nyk. HAM Helsingin taidemuseo) kanssa.

Prosenttirahakäytäntö oli toimenpidekohtana Helsingin kaupungin strategiaohjelmassa vuosille 2009–2012.

Kaupunginhallituksen taiteen prosenttiperiaatetta koskeva päätös päivitettiin vuonna 2011 (12.12.2011 § 113). Päätökseen kirjattiin aiempaa selkeämmin prosenttiperiaatteen soveltamisalat. Niitä olivat merkittävät talonrakennushankkeet, merkittä-

vät puisto- ja katuhankkeet sekä projektialueet. Lisäksi kirjattiin päätös prosenttiperiaatteen toteuttamisesta niissä kaupungin tytär- ja osakkuusyhteisöjen merkittävässä rakennushankkeissa, joissa hankesuunnitelmavaiheessa on päätetty taidehankinnasta. Päätös sisälsi lisäksi joitakin tarkennuksia taiteeseen käytettäviin summiin: talonrakennushankkeissa taidemääräraha voi olla enintään 1 % rakennuskustannuksista, ja puisto- ja katuhankkeissa hankekohtainen taidemääräraha sekä projektialueilla taidehankintoihin ja kulttuuriprojekteihin kerättävän rahoitusosuuden suuruus tuli määritellä tapauskohtaisesti.

Vuoden 2011 prosenttirahakäytäntöjen ajantasaistamista valmisteli kaupunginjohtajan 22.6.2011 asettama prosenttirahatyöryhmä. Kaupunginjohtaja päätti (23.11.2011 § 41), että prosenttirahakäytännöt valmistellaan kaupunginhallituksen päätettäväksi työryhmän loppuraportin pohjalta. Kaupunginhallitus totesi prosenttiperiaatepäätöksessään (12.12.2011 § 113), että prosenttirahahankkeissa toimitaan loppuraportin mukaisesti, elleivät asianomaiset virastot yksimielisesti sovi muusta toimintatavasta.

3.3. Taiteen prosenttiperiaate ja julkinen taide Helsingin kaupunkistrategiassa ja ohjelmissa 2021

Helsingin kaupunkistrategia 2021–2025

Taiteen prosenttiperiaatteella tuotettu julkinen taide edistää monia Helsingin kaupunkistrategian 2021–2025 tavoitteita. Strategiassa mainitaan, että *kaupunkiympäristön viihtyisyyttä lisätään julkisella tilataiteella*. Strategiassa viitataan myös kaupungin tukeen vapaan taiteen toimijoille ja mainitaan, että *taiteen prosenttiperiaatteella toteutettuja julkisia hankkeita voidaan hyödyntää yhtenä keinona*.

Julkinen taide luo osaltaan *edellytyksiä monimuotoiselle kaupunkikulttuurille*, rakentaa *kaupungin ja kaupunginosien omaleimaisuutta ja lisää kaupungin houkuttelevuutta myös matkailijoille*. Se on *investointi, joka nostaa rakennetun ympäristön laatua ja luo viihtyisää, toimivaa, hyvin suunniteltua ja kaunista kaupunkiympäristöä*.

Taiteen prosenttiperiaatteella tuotettu julkinen taide mahdollistaa *taiteen saavutettavuuden kantakaupungin ulkopuolella*. Taide eri puolilla Helsinkiä *lisää alueellista ja luo vetovoimaista, viihtyisää ja kaunista kaupunkitilaa niin uusille kuin vanhoillekin alueille*. Julkinen taide edistää osaltaan kaupunkistrategian tavoitteita *hyvinvoinnin lisäämisestä ja alueiden eriytymisen ehkäisemisestä*.

Taide ja kulttuuri Helsingissä 2030 -visio (2020)

Helsingin kaupunki asetti keväällä 2019 työryhmän valmistelemaan kaupungille vuoden 2030 ulottuvaa taide- ja kulttuurivisiota. Visio kehottaa kaupunkia tarkastelemaan taidetta ja kulttuuria kokonaisvaltaisesti ja entistä strategisemmin osana kaupungin toimintaa. Taide ja kulttuuri tunnustetaan Helsingin kehittämisen ja kaupunkilaisten hyvän elämän keskeisiksi voimiksi. Taiteen asemaa on syytä vahvistaa Hel-

singin eri alueilla; sen kokeminen yleisessä kaupunkitilassa, rakennuksissa ja pihapiireissä parantaa Helsingin elinympäristöjä. Osana jokapäiväistä elinympäristöä taide on hyvinvoinnin ja terveyden keskeinen lähde, osa hyvää elämää ja elinikäistä oppimista. Taiteen ja kulttuurin keinoin edistetään yhdenvertaisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä vahvistetaan osallisuutta kaikkialla kaupungin rakenteissa. Taide lisää myös Helsingin kansainvälistä näkyvyyttä ja vetovoimaa. Taiteen prosenttiperiaatteella on myös merkittävä taiteilijoita ja taiteen kenttää työllistävä vaikutus. Toimenpide-ehdotuksissa kirjataan, että taide ja kulttuuri tuodaan kiinteäksi osaksi kaupunkisuunnittelua ja kaupungin rakentamista niiden kaikissa vaiheissa.

Helsingin arkkitehtuuripoliittisen ohjelman 2030 luonnos

Kaupunkistrategiassa mainitaan, että Helsingin arkkitehtuuripoliittinen ohjelma vietään strategiakaudella päätökseen. Tekeillä oleva ohjelma on tätä raporttia tehdessä vielä luonnosvaiheessa. Siinä toimenpide-ehdotuksiin on kirjattu, että Helsinki vahvistaa suunnittelijoiden ja taiteilijoiden vuoropuhelua, kehittää yhteistyön malleja rakennetun ympäristön taidehankkeissa sekä päivittää taiteen prosenttiperiaatteohjeensa. Myös Helsingin kaupungin taidekokoelmaa tehdään kaupunkilaisille entistä saavutettavammaksi osana kaupungin julkisia rakennuksia.

Helsingin kulttuuriympäristöohjelman 2022 luonnos

Prosenttiperiaatteella tuotettu julkinen taide on kiinteä osa valtakunnallisesti arvokasta, houkuttelevaa ja monimuotoista kulttuuriympäristöä ja kulttuuriperintöä. Siten julkinen taide kytkeytyy myös valmisteilla olevaan Helsingin kulttuuriympäristöohjelmaan, joka on tätä raporttia laadittaessa luonnosvaiheessa. Julkiset taideteokset tuovat kaupunkiin oman aikansa kiinnostavinta visuaalista kulttuuria ja historiallisia kerroksia. Ne vahvistavat paikallista omaleimaisuutta ja paikallisidentiteettejä. Kaupunkilaiset myös käyttävät niitä uusien kulttuuriperinteiden luomiseen.

HAM Helsingin taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma

Prosenttiperiaatteella tuotettu julkinen taide liitetään pääsääntöisesti Helsingin kaupungin taidekokoelmaan, jota taidemuseo hallinnoi. Kaupungin taidemuseo (HAM) vastaa kaupungin taidemuseopalveluista ja taidekokoelmasta ja toimii taideasiantuntijana kaupungin prosenttirahahankkeissa. Asiantuntijatyötä ja taiteilijavalintoja koskevat linjaukset ja käytännöt on määritelty taidemuseon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa (<https://www.hamhelsinki.fi/kokoelmat/kokoelmapoliittikka/>), jota museolaki edellyttää valtionosuutta saavilta museoilta.

Alueellinen vastuumuseotoiminta

HAM Helsingin taidemuseo on Uudenmaan alueellinen vastuutaidemuseo. Sen Museoviraston kanssa sovittuihin, OKM:n vahvistamiin tehtäviin kuuluu mm. julkisen taiteen asiantuntemuksen ja hyvien käytäntöjen edistäminen ja neuvonta alueellaan.

3.4. Helsingin kaupungin taidekokoelman muut julkisen taiteen hankintatavat

Prosenttiperiaatteen soveltamisen lisäksi julkista taidetta saadaan Helsingin kaupungin taidekokoelmaan muillakin tavoin: taidemuseon omalla määrärahalta sekä lahjoituksin ja deponoinnein. Nämä hankintatavat mahdollistavat taiteen sijoittamisen myös sellaisille kaupungin alueille, joilla ei ole kaupungin rakentamishankkeita ja siten rakentamiseen liittyvää taiteen prosenttirahoitusta.

Taidemuseon erillinen määräraha

Taidemuseo hankkii julkista taidetta erillisellä investointimäärärahalla. Määrärahalla kustannetaan myös taidemuseon julkisen taiteen korjaushankkeita. Määrärahaa ei ole sidottu rakennushankkeisiin. Erillinen määräraha vahvistaa julkisen taiteen alueellista tasa-arvoisuutta mahdollistamalla julkisen taiteen tuottamisen sellaisille alueille, joissa sitä on vähän tai ei vielä lainkaan.

Lahjoitukset ja deponoinnit

Julkista taidetta saadaan kaupunkiin myös lahjoitusten ja deponointien kautta. Lahjoittajatahoja ovat esim. järjestöt, yhdistykset, valtio, yksityishenkilöt ja yritykset. Lahjoituksin saadut taideteokset liitetään pääsääntöisesti Helsingin taidekokoelmaan. Kokoelmaa hallinnoiva HAM Helsingin taidemuseo arvioi lahjoitusehdotuksia samoilla taiteellisen korkeatasoisuuden kriteereillä kuin muitakin kokoelmahankintoja. Kaupunkiympäristön toimiala arvioi lahjoitusehdotuksia mm. sijoituspaikan sekä teknisten ja muiden käytännön seikkojen näkökulmista. Kaupunki edellyttää lisäksi lahjoittajatahon sitoutumista lahjoitushankkeeseen liittyvien kulujen kattamiseen. Lahjoitukset vastaanottaa niiden arvosta riippuen kulttuurijohtaja, toimialajohtaja tai kaupunginlakimies. Deponoinnilla tarkoitetaan eräänlaista pitkäaikaista lainaa eli taideteoksen sijoittamista kokoelmaan ja kaupungin alueelle yleensä määräaikaisesti siten, että omistusoikeus säilyy alkuperäisellä omistajalla.

4. Helsingin prosenttirahakäytännöt 2012–2021

Helsingin kaupunki on soveltanut taiteen prosenttiperiaatetta kaudella 2012–2021 vuoden 2011 päätöksen mukaisesti omissa julkisissa talonrakennushankkeissaan, puisto- ja katurakennuskohteissaan sekä projektialueillaan. Taiteen prosenttiperiaatteen soveltamisesta puhutaan tässä luvussa prosenttirahakäytäntönä.

Käytännön työnjako ja prosessit ovat pääsääntöisesti toimineet prosenttityöryhmän vuoden 2011 raportin kuvaamalla tavalla siten, että taidemuseo on toiminut taidetöshankkeissa taideasiantuntijana. Tilaajana on talonrakennushankkeissa ja puisto- ja katurakennushankkeissa toiminut Rakennusvirasto (nykyään Kaupunkiympäristön toimiala) sekä aluerakentamisprojekteissa Kaupunginkanslia.

Rahoitus on kaupungin hankkeissa järjestetty kahdella tavalla: se on joko sisällytetty kaupungin hanke-, puisto- ja katusuunnitelmiin kaupungin investointirahana tai rakennuttajilta perittävänä rakennusoikeuden määrään sidottuna taidemaksuna.

Taiteen prosenttiperiaatteella on tuotettu pääosin pysyväisluonteista julkista taidetta. Tilapäisiä teoksia ja tapahtumaluonteisia kulttuuriprojekteja on toteutettu ainoastaan Kalasataman projektialueella.

Prosenttiperiaatteella tuotetut taideteokset on pääsääntöisesti liitetty taidemuseon hallinnoimaan Helsingin kaupungin taidekokoelmaan.

Vuosina 2012–2021 prosenttirahoituksella on valmistunut 75 taideteosta, joihin on yhteensä käytetty rahaa noin 4,5 miljoonaa euroa.

Merkittävät talonrakennushankkeet (Julkiset rakennukset)

Julkisten rakennusten prosenttirahakäytäntö on vakiintunut ja kohteet määritelty vuosittain. Taiteen prosenttiperiaatetta on sovellettu sekä uudisrakennuksiin että peruskorjauskohteisiin. Rahoitus on tullut hankekohtaisesta investointirahasta. Talonrakennushankkeet ovat pääosin olleet kouluja ja päiväkotia. Lisäksi taidetta on toteutettu myös mm. palvelukeskuksiin ja sairaaloihin. Helsingin julkisiin rakennuksiin tai niiden tonteille on kaudella valmistunut 61 ja käynnissä on yli 40 taidehanketta.

Merkittävät puisto- ja katuhankkeet

Merkittävässä puisto- ja katuhankkeissa on sovellettu taiteen prosenttiperiaatetta. Rahoitus on tullut hankekohtaisesta investointirahasta. Taidehankkeita on toteutettu ja

aloitettu muun muassa Jätkäsaassa Hyväntoivonpuistoon ja tietyille aukioille, Töölönlahden puistoon ja Kuninkaantammen Helene Schjerfbeckin puistoon sekä Kruunuvuorenrannan Haakoninlahdelle. Puisto- ja katuhankkeisiin liittyen on kaudella valmistunut 5 ja niissä on aloitettu 8 taidehanketta.

Projektialueet

Erikseen sovitulla projektialueilla on käytetty tontinluovutusehtoihin perustuvaa, rakennuttajilta perittävää rahoitusosuutta eli taidemaksua, joka perustuu rakennusoikeuden määrään (€/k-m² eli euroa per kerrosneliömetri). Rakennuttajat ovat maksaneet taidemaksun kaupungille tontinluovutusvaiheessa, ja maksujen seurannasta ja käytöstä on vastannut Kaupunginkanslia. Taidemaksua on voitu kirjata ja käyttää sekä investointi- että käyttötalouteen.

Taidemaksua on peritty Kalasataman ja Keski-Pasilan projektialueilla. Kalasatamassa taidemaksun suuruus on ollut 10 euroa/km² sidottuna rakennuskustannusindeksiin (RI 2005 =100, 1/2009, pisteluku 113,5). Alueille on valmistunut 6 ja aloitettu 6 taidehanketta. Kalasatamassa 85 % taidemaksuista on osoitettu taideteoshankintoihin ja 15 % kulttuuriprojekteihin kuten esimerkiksi tapahtumiin, joiden asiantuntijana on toiminut Kulttuurin edistämisen yksikkö (Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala). Kulttuuriprojekteja on toteutettu syyskuun 2021 loppuun mennessä yhteensä 22 kappaletta.

Prosenttiperiaatteen soveltaminen muiden tahojen rakennushankkeissa

Taiteen prosenttiperiaatetta on voitu vuoden 2011 päätöksen mukaan soveltaa myös niissä merkittävässä rakennushankkeissa, joissa kaupunki on mukana tytär- tai osakkuusyhteisöjensä kautta. Tällaisiin hankkeisiin ei ole syntynyt vakiintunutta prosenttirahakäytäntöä. Taideteoksia niihin on valmistunut kaksi kappaletta taidemuseon toimiessa taideasiantuntijana. Teokset on liitetty kaupungin taidekokoelmaan.

Lisäksi kaupunki on joissakin yksittäistapauksissa velvoittanut rakennuttajaa tuottamaan julkista taidetta prosenttiperiaatteen mukaisesti yksityisille tonteille mm. Arabianrannassa ja Kruunuvuorenrannassa. Lisäksi kaupungin ja SRV:n välisessä Kalasataman keskuksen toteutussopimuksessa SRV on velvoitettu käyttämään 10 euroa/k-m² taiteeseen. Näin tuotetut teokset eivät ole kaupungin omaisuutta eivätkä sen huoltovastuulla.

5. Työryhmän ehdotus prosenttirahakäytäntöjen ajantasaistamisesta

5.1. Tavoitteet

Työryhmän ehdotus prosenttirahakäytäntöjen ajantasaistamisesta pohjautuu suurelta osin nykyisiin, toimiviksi todettuihin käytäntöihin. Työryhmä esittää niiden säilyttämistä pääpiirteissään siten, että tietyt prosessit tarkennetaan ja entisten virastojen ja toimijoiden nimet päivitetään. Työryhmä esittää, että prosenttirahahankkeissa tullaan jatkossa toimimaan raportin kuvaamien käytäntöjen mukaisesti, elleivät asianomaiset toimijat yksimielisesti sovi muusta toimintatavasta kaupunginhallituksen tekemän päätöksen puitteissa. Käytännöt päivitetään tarvittaessa.

Uusina käytäntöinä työryhmä esittää prosenttirahakäytännön laajentamista kaupunki-uudistusalueille sekä taiteen prosenttiperiaatteen soveltamista aiempaa johdonmukaisemmin täydennysrakentamisalueilla. Työryhmä esittää myös rakennuttajilta kerättävällä taidemaksulla kustannettavien kulttuuriprojektien vakiinnuttamista toimintamalliksi entistä laajemmin. Lisäksi työryhmä ehdottaa taideteosten ylläpitoon liittyvien, vakiintuneiden periaatteiden kirjaamista.

Ehdotuksen tavoitteena on vahvistaa suunnitelmallisia ja taloudellisesti ennakoitavia menettelytapoja. Tavoitteena on myös selkeyttää taiteen prosenttiperiaatteen eri soveltamisalueita ja toimialojen ja toimijoiden rooleja sekä parantaa poikkihallinnollisten prosessien sujuvuutta.

Ehdotuksen tavoitteena on myös edistää kaupunginosien alueellista tasa-arvoa ja kulttuurista yhdenvertaisuutta sekä tiivistyvien kaupunginosien vetovoimaisuutta ja viihtyisyyttä. Erityisesti kaupunki-uudistusalueiden nostaminen prosenttiperiaatteen piiriin vahvistaa näitä tavoitteita. Julkisen taiteen alueellinen tasa-arvo vahvistuu myös, kun taiteen prosenttiperiaatetta sovelletaan entistä johdonmukaisemmin täydennysrakentamisalueilla. Prosenttirahan käytön mahdollistaminen kulttuuriprojekteihin täydentää alueiden kulttuuritarjontaa ja edistää kaupunkilaisten osallisuutta.

Viime kädessä pyrkimyksenä on tuottaa sujuvien prosessien avulla monipuolista ja korkeatasoista julkista taidetta kaupunkiin kaikkien kaupunkilaisten ulottuville.

5.2. Työnjako ja prosessit

Taideasiantuntija

HAM Helsingin taidemuseo toimii prosenttitaidehankkeissa taideasiantuntijana. Taideasiantuntijatyötä ohjaa taidemuseon kokoelmapolitiinen ohjelma. Taidemuseo neuvottelee hankkeen yhteistyötahojen (tilaajan, suunnittelijoiden ja mahdollisuuksien mukaan käyttäjien edustajien) muodostaman työryhmän kanssa taiteilijan valitsemiseen ja teokseen liittyvistä toiveista ja reunaehdoista.

Taidemuseo esittelee työryhmälle ehdotuksen taiteilijasta, tekee päätöksen koskien taiteilijavalintaa sekä esittelee työryhmälle taiteilijan laatiman teosluonnoksen. Taidemuseo ohjaa taiteilijan taiteellista työskentelyä ja tarvittaessa avustaa neuvotteluissa hankkeen osallisten kesken.

Taidemuseo avustaa tarvittaessa tilaajaa sopimusten valmistelussa ja informoi tilaajaa teoksen valmiusasteesta maksueriin liittyen. Taidemuseon johtaja tekee hankintaehdotuksen muodossa päätökset siitä, että tilaaja voi tilata valitulta taiteilijalta luonnoksen ja varsinaisen teoksen toteuttamisen. Päätökset tulevat sitoviksi vasta tilaajan tekemän tilauksen jälkeen.

Tilaaja

Taideteosluonnosten ja taideteosten tilaajana toimii talonrakennushankkeissa ja yleisillä puisto- ja katualueilla Kaupunkiympäristön toimiala (KYMP). Kaupunginkanslia on tilaajana sellaisilla projektialueilla, joilla kerätään taidemaksua. Päätäjätaso määräytyy hankintavaltuuksien perusteella. Tilaaja vastaa prosenttiperiaatteen mukaiseen taidehankintaan liittyvien sopimusten ja muiden asiakirjojen valmistelusta taidemuseon avustuksella ja koordinoi hankintaprosessia.

Kaupunkiympäristön toimiala koordinoi taideteosten teknistä ja käytännön integroimista kohteeseen ja konsultoi tarvittaessa taidemuseota.

Rahoitus

Taiteen rahoitusosuus sisällytetään kohteesta riippuen joko hankebudjettiin osana kaupungin omaa investointirahoitusta, tai kaupunki kerää sen rakennuttajilta rakennusoikeuden määrään perustuvana taidemaksuna. Kaupunginkanslian talous- ja suunnitteluosasto varaa vuosittain talousarvioon riittävän määrärahan taidemaksuilla toteutettavia prosenttitaidehankkeita varten sekä investointitalouden että käyttötalouden osalta. Investointirahoituksella hankitaan pysyväisluonteisia taideteoksia. Käyttötalouden osuus mahdollistaa joustavammin tilapäisluontoisten hankkeiden, tapahtumien ja kulttuuriprojektien rahoittamisen.

Taidekokoelma

Taideasiantuntijatyötä ohjaa taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma. Valmiit taide- teokset liitetään soveltuvin osin Helsingin taidekokoelmaan, jota taidemuseo hallin- noi eli kartuttaa, tallentaa, säilyttää, esittää, konservoi, tutkii, viestii ja avaa eri tavoin yleisöille. Taidemuseo tekee kokoelmahallinnolliset toimenpiteet teosten liittämiseksi kaupungin taidekokoelmaan ja teosten poistamiseksi kokoelmasta niiden elinkaaren päätyttyä. Taideteosten ylläpitoon ja korjaukseen liittyviä vastuita täsmennetään lu- vussa 5.4.

5.3. Prosenttirahakäytäntöjen soveltaminen rakennushankkeissa

Merkittävät julkiset talonrakennushankkeet

Taiteen prosenttiperiaatetta sovelletaan merkittävässä julkisissa talonrakennushank- keissa, joilla tarkoitetaan yleisölle tai käyttäjille avoimia julkisia rakennuksia. Hank- keet voivat olla uudisrakentamis- tai peruskorjaushankkeita. Tilaaja ja muut asian- osaiset määrittelevät yhdessä taideasiantuntijan kanssa hankkeet, joihin taiteen pro- senttiperiaatetta sovelletaan. Taiteen kustannus sisällytetään hankesuunnitelmaan, jonka hyväksyy kaupunginvaltuusto hankkeen suuruuden mukaan. Taiteen kustannus voi olla enintään 1 % rakennuskustannuksista.

Kattohinta yhdelle taidehankkeelle on talonrakennushankkeissa 100 000 € (vuonna 2021), mutta em. kattohinnasta voidaan poiketa erityisissä koh- teissa 1 %:n osuutta kuitenkin ylittämättä. Kattohintaa tarkistetaan vuosittain raken- nuskustannusindeksin mukaan.

Talonrakennushankkeiden taiteeseen kohdistettavalla investointimäärärahalla ei kus- tanneta teosten elinkaaren aikaista ylläpitoa ja konservointia. Kaupunkiympäristön toimiala ja taidemuseo kustantavat ne tässä raportissa mainitun ehdotuksen (luku 5.4), vakiintuneen käytännön ja toimijoiden välillä solmittavan sopimuksen mukai- sesti.

Puisto- ja katuhankkeet

Taiteen prosenttiperiaatetta sovelletaan puisto- ja katuhankkeissa, jotka ovat kaupun- kikuivallisesti, alueellisesti, laajuudeltaan tai muulla tavoin merkittäviä. Hankkeet voi- vat olla uudisrakentamis- tai peruskorjaushankkeita, näiden yhdistelmiä tai useasta hankkeesta muodostuvia kokonaisuuksia.

Tilaaja ja muut asianosaiset määrittelevät yhdessä taideasiantuntijan kanssa hank- keet, joihin taiteen prosenttiperiaatetta sovelletaan. Taiteen prosenttiperiaatteen mu- kainen taideteos esitetään katu- ja puistosuunnitelmassa, jonka hyväksyy kaupun- kiympäristölautakunta. Taiteen kustannus sisältyy katu- ja puistoinvestointeihin, ja sen suuruus voi olla enintään 1 % rakennuskustannuksista.

Nämä hankkeet voivat sijoittua sellaisille alueille, joilla ei kerätä erillistä taidemaksua.

Taideteosten installoinnin yhteydessä toteutettavat tavanomaiset maisemointi-, valaistus- ja perustamiskustannukset sisältyvät rakennushankkeelle varattuun investointimäärärahaan. Niitä ei rahoiteta taiteelle varatulla määrärahalla.

Puisto- ja katuhankkeiden taidemäärärahalla ei kustanneta taideteosten elinkaaren aikaista ylläpitoa ja konservointia. Kaupunkiympäristön toimiala ja taidemuseo kustantavat ne tässä raportissa mainitun ehdotuksen (luku 5.4), vakiintuneen käytännön ja toimijoiden välillä solmittavan sopimuksen mukaisesti.

Projekti-, kaupunkiuudistus- ja täydennysrakentamisalueet

Taiteen prosenttiperiaatetta sovelletaan erikseen sovittavilla kaupunkiuudistus-, projekti- ja täydennysrakentamisalueilla. Näillä alueilla rakennuttajilta kerätään rakennusoikeuteen perustuva taidemaksu, jonka suuruuden päättää alueen ensimmäisen tontinvarauksen yhteydessä asuntorakentamisen kohdalla kaupunginhallitus (asuntorakentamishankkeet) ja toimitilahankkeissa elinkeinojaosto (toimitilahankkeet). Kerätyt taidemaksut käytetään taideteoksiin, niiden ylläpitoon sekä kulttuuriprojekteihin siten, että maksuista vähintään 85 % on taideteoshankintoja ja taideteosten ylläpitoa. Osa taideteoksista voi olla tilapäisluonteisia.

Projektialueilla on perinteisesti tarkoitettu yhtenäisiä aluerakentamiskohteita, joille voidaan määritellä alku- ja loppuajankohta ja jotka sijoittuvat alueille, joissa ei ole alun perin merkittävää määrää talonrakentamiseen käytettyä tonttimaata.

Täydennysrakentamisalueilla uusi rakentaminen sijoittuu olemassa olevan kaupunkirakenteen sisään. Täydennysrakentamisalueista voidaan muodostaa uusia projekti-alueita esim. sen mukaan, millaista uutta maankäyttöä on suunnitteilla.

Kaupunkiuudistusalueet ovat asumisen ja siihen liittyvän maankäytön toteutusohjelmassa määritellyjä alueita, joihin panostetaan eriytymiskehityksen ehkäisemiseksi. Uusi päätös tuo myös kaupunkiuudistusalueet prosenttiperiaatteen piiriin.

Edellä mainituilla alueilla voidaan määrittää tontinluovutusvaiheessa rakennuttajilta kerättävä taidemaksu. Maksu määritellään asemakaavassa osoitetun kerrosalan mukaan ja sidotaan rakennuskustannusindeksiin. Valtakunnallisesti tämä maksu on ollut 6–20 euroa/k-m². Työryhmä esittää maksun suuruudeksi noin 10 euroa/k-m² siten, että alueelliset erot huomioidaan. Niillä alueilla, joilla ei kerätä taidemaksua, taidetta voidaan rahoittaa katujen ja puistojen investointirahoista.

Taidemuseo toimii taideasiantuntijana taideteoshankinnoissa. Kulttuurin edistäminen ja Kulttuurikeskukset -palvelut (Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala) toimivat asiantuntijana kulttuuriprojekteissa. Kulttuurihankkeiden koordinointi- ja tuotantovastuusta sovitaan tapauskohtaisesti.

Taidemaksuista maksetaan myös taideteosten valaistus-, maisemointi- ja perustamiskustannuksia silloin, kun ne ovat osa taideteosta. taidemaksuja voidaan käyttää myös taideteosten ylläpitoon ja konservointiin.

Kaupungin tytäryhteisöjen hankkeet

Vuoden 2011 päätöksessä mainittiin, että kaupunki toteuttaa prosenttirahahankkeita “niissä kaupungin tytär- ja osakkuusyhteisöjen merkittävässä rakennushankkeissa, joissa hankesuunnitelmavaiheessa on päätetty taidehankinnasta”. Käytännössä tällaisia hankkeita on kuluneen kauden aikana ollut hyvin vähän. Työryhmä ehdottaa uudeksi kirjaukseksi:

Lisäksi kaupunginhallitus suosittelee kaupungin tytäryhteisöjä tekemään taidehankintoja merkittävien rakennushankkeiden yhteydessä prosenttiperiaatteen mukaisesti. Suositus koskee yhteisöjä, joille taidehankinta on toiminnan ja rahoituksellisen aseman kannalta mahdollista ja soveltuvaa. Näin tuotetut teokset ovat tytäryhteisöjen omistuksessa ja huoltovastuulla.

5.4. Taideteosten ylläpito- ja korjausvastuut

Julkisen taiteen korjaus- ja ylläpitovastuut perustuvat olemassa oleviin sopimuksiin ja vakiintuneisiin käytäntöihin. Työnjaosta ja kustannusvastuista sovittiin vuonna 2000 Rakennusviraston (nyk. Kaupunkiympäristön toimiala) ja taidemuseon kesken. Yleiseksi käytännöksi on vakiintunut sopimukseen kirjattu peruseriaate, että taidemuseo vastaa kaupungin taidekokoelmaan kuuluvien taideteosten konservoinnista ja konservoinnin kustannuksista sekä ylläpitoon ja konservointiin liittyvistä ohjeistuksesta. Kaupunkiympäristön toimiala vastaa teosten teknisluontoisesta ylläpidosta ja korjauksesta sekä sellaisesta puhdistuksesta, joka ei vaadi konservoinnin erikoisosaamista.

Työryhmä esittää, että prosenttiperiaatteella ja muillakin hankintatavoilla toteutettujen julkisen taiteen teosten ylläpito- ja korjausvastuiden peruseriaatteen kirjataan päätökseen nykytilanteen mukaisesti, ja niitä koskeva yksityiskohtaisempi sopimus Kaupunkiympäristön toimialan ja taidemuseon välillä päivitetään. Tämä on tarpeen kaupungin taidekokoelman ylläpidon työnjaon selkiinnyttämiseksi, sujuvoittamiseksi ja ennakoitavuuden parantamiseksi.

Helsinki

**Helsingin kaupunki
Kaupunginkanslia**

Pohjoisesplanadi 11–13
00170 Helsinki
PL 1
00099 Helsingin kaupunki
Puhelinvaihte 09 310 1641

www.hel.fi